

SCIENCE NEWS.

2019թ. հունիսի 26-ին ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում տեղի ունեցավ սեմինար «Հնչերանգը 4 բնույթի նախադասություններում՝ 3 լեզուների համեմատությամբ (հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն)» թեմայով: Ինստիտուտի կիրառական լեզվաբանության բաժնի գիտաշխատող Գ. Գրիգորյանը կարևորեց խոսքի հնչերանգի դերը հաղորդակցման գործընթացում և հնչերանգն անվանեց լեզուների երաժշտություն: Նա ներկայացրեց իր փորձառական հնչյունաբանական հետազոտությունը, որի նպատակն է համեմատել հայերենի, ռուսերենի և անգլերենի հնչերանգները տարբեր բնույթի նախադասություններում: Ի դեպ, սա առաջին հետազոտությունն է, որ իրականացվել է 3 լեզուների նկատմամբ՝ ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, մասնավորապես ձայնի վերլուծության համակարգչային նոր ծրագրերի օգտագործմամբ:

Սկզբում խոսվեց հնչերանգի՝ որպես խոսքի շղթայի ռիթմիկ մեղեդային կառուցվածքի մասին, նշվեց, որ հնչերանգը ձայնի բարձրացումն ու իջեցումն է, շեշտակիր և անշեշտ վանկերի հաջորդական հերթագայությունը: Դա մեղեդու, տեմբրի, խոսքի արագության, շեշտի արտահայտման միասնությունն է:

Փորձառական հնչյունաբանական մասի նկարագրության ժամանակ բանախոսը նշեց, որ ուսումնասիրվել են 14 ձայնահատկանիշներ՝ հաճախականության, ուժգնության և տևողության վերաբերյալ: Ընտրվել են 4 բնույթի՝ պատմողական, հարցական, հրամայական, բացականչական նախադասություններ, որոնք թարգմանվել են ռուսերեն և անգլերեն: Հաղորդավարները կարդացել են նախադասությունները, որոնք ձայնագրվել են և ներածվել համակարգիչ՝ ձայնի վերլուծության «Պռաատ» ծրագրի մեջ: Կատարվել են հաշվարկներ և տվյալների մշակում, որից հետո նշվել են օրինաչափություններ և արվել եզրահանգումներ: Տրվեցին հարցեր, որոնց պատասխանեց բանախոսը:

Ամփոփիչ խոսքով հանդես եկավ ինստիտուտի տնօրեն Վ. Կատվայանը՝ նշելով փորձառական հետազոտությունների կարևորությունը և նոր տեխնոլոգիաների օգտագործումը կիրառական լեզվաբանության բնագավառում:

\*\*\*

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում ս.թ. հունիսի 19-ին տեղի ունեցավ կլոր սեղան – քննարկում նվիրված հայոց լեզվի արդի խնդիրներին: Քննարկմանը մասնակցեցին ակադեմիական և բուհական հաստատությունների ներկայացուցիչներ, մտավորականներ: Բացման

խոսքով հանդես եկավ ինստիտուտի տնօրեն Վ.Կատվայանը, որն առաջարկեց լեզվի խնդիրներն արծարծելիս անել առաջարկություններ, նշել խնդիրների լուծման ուղիներ: Հայոց լեզվին առնչվող տարբեր խնդիրների շուրջ ելույթներ ունեցան ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Յու.Սուվարյանը, ԳԱԱ թղթակից անդամներ Ա.Սարգսյանը, Ա.Դոլուխանյանը, ԵՊՀ հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ Յու.Ավետիսյանը, ԵՊՀ հայոց լեզվի ամբիոնի վարիչ Հ.Սուքիասյանը, լեզվի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող Ջ.Բառնասյանը և այլք: Քննարկմանը մասնակցում էր և ելույթ ունեցավ նաև ամերիկահայ մտավորական Հ. Այնթապյանը:

Միջոցառման ընթացքում դրականորեն գնահատվեց լեզվի ինստիտուտին կից գործող Լեզվի երտասարդ պաշտպանների խորհրդի գործունեությունը. խորհրդի համակարգող Մ. Սարգսյանը ներկայացրեց կատարված աշխատանքները: Լեզվի երտասարդ պաշտպաններին հավաստագրեր հանձնեցին Յու.Սուվարյանը, Ա.Սարգսյանը և Հ.Այնթապյանը:

Տեղի ունեցավ նաև Հ.Այնթապյանի և Ա.Սարգսյանի հեղինակակցությամբ լույս տեսած «Անհարկի յաճախակի գործածուող օտար բառերու հայերէն համարժէքներու բառարան» գրքի շնորհանդեսը:

\*\*\*

2019 թ. սեպտեմբերի 27-29-ին Գյումրիում կայացավ «Շիրակի պատ-

մամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնահարցեր» խորագրով 10-րդ հոբելյանական միջազգային գիտաժողովը: Մասնակիցների թվում էին ավելի քան 120 գիտնականներ ՀՀ-ից և 25-ը արտասահմանյան 10 երկրներից:

Լսվեցին զեկուցումներ պատմությունից, ազգագրությունից, հնագիտությունից, լեզվաբանությունից, արվեստից և ճարտարապետությունից: Հոբելյանական գիտաժողովն անցավ ամենաբարձր մակարդակով:

Գիտաժողովին զեկուցումներով հանդես եկան Հ. Մեսրոպյանը, Ա. Վարդանյանը, Հ. Խաչատրյանը, Ջ. Բառնասյանը, Հ. Թադևոսյանը, Լ. Ղամոյանը, Հ. Սուքիասյանը և Հ. Հովհաննիսյանը:

\*\*\*

Սույն թվականի սեպտեմբերի 12-ին ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում հյուրընկալվեց Միլանի պետական համալսարանի բանասիրության և լեզվաբանության ամբիոնի պրոֆեսոր, հայագետ Անդրեա Սկալան: Հանդիպումը անցավ ջերմ բարեկամական մթնոլորտում: Պրոֆ. Ա. Սկալան համառոտ պատմեց ամբիոնում կատարվող հետազոտական ուղղությունների, ինչպես նաև հայագիտությանն առնչվող իր վերջին ուսումնասիրությունների մասին՝ նշելով, որ դրանցում իրենց ուրույն տեղն ունեն հայերենի բարբառներին նվիրված հետազոտությունները: Ինստիտուտի տնօրեն Վ.Կատվայանը, կարևորելով միջազգային գիտական կապերը, ներկայացրեց

ինստիտուտի գիտական գործունեության այն ուղղությունները, որոնց գծով կարելի է համագործակցել: Հանդիպման ավարտին նախնական պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի և Միլանի պետական համալսարանի բանասիրության և լեզվաբանության ամբիոնի միջև համագործակցություն սկսելու վերաբերյալ:

\*\*\*

2019 թ. նոյեմբերի 7-8-ը Աղվերա-նում կայացավ հայերենագիտական գիտաժողով՝ նվիրված հայոց լեզվի պատմական ուսումնասիրության արդի խնդիրներին, որին մասնակցում էին Հայաստանի Հանրապետության գիտական տարբեր կենտրոններ ներկայացնող 22 հետազոտողներ: Նպատակն էր խթանել հայերենագիտության զարգացումը, ի մի բերել և գիտական շրջանառության մեջ դնել նորագույն ուսումնասիրությունների արդյունքները, ինչպես նաև կազմակերպել այս ոլորտի մասնագետների փորձի փոխանակում:

Գիտաժողովը մեկնարկեց ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տնօրեն Վ. Կատվալյանի բացման խոսքով, որ մասնավորեց գիտաժողովի և՛ կենտրոնաձիգ, և՛ տարածական ուժը, հատկապես հայերենագիտության՝ դեպի միջազգայնացում ուղղվածությունը: Տնօրենն իրելությամբ շնորհակալության ջերմ խոսքեր ասաց համաժողովի աջակից Հայագիտական ուսումնասիրությունները

ֆինանսավորող հայագիտական հիմնադրամին:

Գիտաժողովը քննարկումների հարթակ էր Հայաստանի Հանրապետության տարբեր համալսարաններից, գիտական կենտրոններից ժամանած մասնագետների համար: Ժամանակագրական տեսանկյունից ընդգրկում էր վաղնջահայերենից մինչև լեզվի նորագույն շրջանի ուսումնասիրությունները: Գիտաժողովի նիստերում լսվեցին 22 զեկուցումներ և հաղորդումներ, որոնք նվիրված էին հայոց լեզվի պատմության զարգացման հիմնական ուղղություններին, գիտական նորություններին ու մեթոդաբանությանը, արտացոլում էին հայոց լեզվի ուսումնասիրության արդի մակարդակը:

Ձեկուցումների մեծ մասը նվիրված էր բարբառային հնաբանությունների հարցերին, հայերենի բարբառների բառապաշարում գործող լեզվամտածողության տարբերակային արտահայտությունների դրսևորումներին, Հյուսիսային Գողթնի խոսվածքների հնչյունական առանձնահատկություններին (Վ. Կատվալյան, Հ. Խաչատրյան, Ա. Վարդանյան, Ջ. Բառնասյան):

Ձեկուցումների մի ամբողջ շարք նվիրված էր գրավոր հուշարձանների լեզվական և բանասիրական քննությանը, դիտարկումներ եղան դասական հայերենի բարբառների վերաբերյալ (Ս. Գրիգորյան, Հ. Թադևոսյան, Վ. Խաչատրյան): Հեղինակները բնագրագիտական հետազոտությամբ պարզում էին նշված աղբյուրների ստեղծման ժամանակաշրջանի, կառուցվածքի, նախօրինակների և լեզ-

վական առանձնահատկություններին առնչվող հարցեր:

Հետաքրքիր էին հայոց ցեղանուններին և հայոց էպոսի մի քանի անձնանունների քննությանը վերաբերող զեկուցումները (Ա. Պետրոսյան, Ա. Ղարիբյան):

Հայոց լեզվի պատմության նախորդ փուլերի բառապաշարի ուսումնասիրության տեսանկյունից առանձնանում են Լ. Հովհաննիսյանի Լ. Ղամոյանի զեկուցումները: Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության հարցի շուրջ ուշագրավ դիտարկումներ ներկայացրեց Գ. Մխիթարյանը:

Լայնորեն քննարկվեցին պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում հայերենի և այլ լեզուների շփումների ու փոխհարաբերությունների հարցերը (Տ. Սիրունյան):

Բառաքնությանն ու ստուգաբանությանն էին նվիրված Ն. Սիմոնյանի, Մ. Քունունցի և Հ. Ջաքարյանի զեկուցումները:

Արդի հայերենին նվիրված զեկուցումները ևս աչքի էին ընկնում թեմատիկ բազմազանությամբ՝ տերմինաբանական դիտարկումներ (Ս. Պապիկյան), հայերենի բառակազմության խնդրահարույց հարցեր (Մ. Սարգսյան), գրական հայերենի նորմավորման հարցեր (Հ. Սուքիասյան), հուշագրության լեզվակառուցվածքային հարցեր (Ա. Գալստյան), համակարգչային լեզվաբանությանն առնչվող գրաբարի էլեկտրոնային պատմական բառարանի կազմության սկզբունքների քննություն (Ֆ. Հակոբյան):

Նիստերն ընթանում էին բուռն քննարկումներով, կարծիքների և տեսակետների արծարծումով:

Ամփոփելով գիտական երկօրյա աշխատանքը՝ Վ. Կատվայանն իր խոսքում նշեց, որ լեզվի ինստիտուտը հատուկ ուշադրություն է դարձնում հանրապետության բուհական տարբեր ամբիոնների հետ գիտամշակութային հարաբերությունների հաստատմանն ու ամրապնդմանը, նա շեշտեց նաև հայերենագիտությանը նվիրված նյութերի ուսումնասիրության ու դրանց արդյունքները գիտական լայն շրջանակներին հասու դարձնելու կարևորությունը:

Այսպիսով, կարելի է արձանագրել հետևյալը.

ա) Աղվերանում կայացած հայերենագիտական գիտաժողովը, ամփոփելով հայերենագիտության ասպարեզում տարվող աշխատանքների արդյունքները, ակնհայտ դարձրեց այն փաստը, որ զգալիորեն աճել է հետազոտողների գիտական հետաքրքրությունը հայերենի նկատմամբ:

բ) Բացահայտեց հայագիտության հետագա առաջընթացի հեռանկարները:

դ) Ցույց տվեց, որ ներկայումս հայոց լեզուն ուսումնասիրվում է իր ժամանակագրական, տարածական ու գործառական տարբերակների ամբողջությամբ՝ լեզվաբանական տարբեր գիտակարգերի և ուղղությունների հայեցակետից:

\*\*\*

Նոյեմբերի 29-ին ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտում կայացավ հայագիտական այս կարևորագույն կենտրոնի լեզ-

վաբանների գիտագործնական հանդիպումը մայրաքաղաքի դպրոցների հայոց լեզվի ուսուցիչների հետ: Ներկա էին նաև ԵՊՄՀ բանասիրական ֆակուլտետի դասախոսներ:

Ողջունելով լեզվաբանների հետ հանդիպման եկած ուսուցիչներին՝ ինստիտուտի տնօրեն Վ.Կատվայանը նախ ներկայացրեց ինստիտուտի տարբեր բաժիններում իրականացվող աշխատանքները, ապա նաև խիստ կարևորեց նմանատիպ հանդիպումներ կազմակերպելու անհրաժեշտությունը, քանզի հանդիպման նպատակը ոչ միայն ուսումնական հաստատություններում, մասնավորապես՝ դպրոցում հայերենի դասավանդման խնդիրները, առկա դժվարություններն ու թերությունները ներկայացնելն է, այլև միասնաբար լուծման ուղիների փնտրելն ու ջանադիր աշխատանքով իրականացնելը:

Լեզվաբանները մտահոգված էին, որ այս տարվա ավարտական քննությունները փաստեցին դպրոցականների՝ մայրենի լեզվի իմացության ցածր մակարդակը:

Մայրաքաղաքի դպրոցների տարբեր դասարանների ուսուցիչները հույս հայտնեցին, որ այսպիսի հանդիպումները կլինեն պարբերական ու կդառնան գործնական խնդիրներ ներկայացնելու և միասնաբար լուծումներ գտնելու հարթակ: Ծավալվեց խոսակցություն դպրոցների առջև կանգնած դժվարին և շատ դեպքերում անլուծելի խնդիր դարձած ներառական կրթության մասին:

Հասարակությանը հուզող հարցերն նաև կրթական առկա ծրագ-

րերն ու դասագրքերը: Գրավոր և բանավոր խոսք կառուցելու հմտություններ դպրոցը պիտի տա, սակայն դպրոցական դասագրքերով քերականախեղդ անելով աշակերտին՝ նրան չեն տալիս մայրենի լեզվին պատշաճ չափով տիրապետելու, իր մտքերն անկաշկանդ արտահայտելու ունակություն և հմտություն: Դասագրքային սխալ քաղաքականությունը հավասարապես քննադատեցին թե՛ գիտաշխատողները և թե՛ ուսուցիչները: Հետագա հանդիպումների ժամանակ այդ խնդիրը քննարկելու և միասնաբար լուծումներ առաջարկելու հարցը երկուստեք հավանության արժանացավ: Բոլորը համակարծիք էին, որ լեզվի կանոնարկման խնդիրը օրվա հրամայականն է, և դասագրքեր ստեղծելիս բուհական դասախոսներից բացի պետք է ներգրավել նաև դասավանդող ուսուցիչներին և լեզվի ինստիտուտի գիտնականներին: Արդի լեզվաքաղաքականություն իրականացնող բոլոր օղակները՝ դպրոց, բուհ, ուսումնական կենտրոններ, պետք է գործեն նպատակաուղղված, քանզի լեզուն բացարձակ արժեք է:

Հանդիպման մասնակիցները պայմանավորվեցին հաջորդ անգամ հանդիպել 2020թ. հունվարի 17-ին: Քննարկման նյութ կդառնան դպրոցում հայոց լեզվի դասավանդման ծրագրային խնդիրները և դասագրքային քաղաքականությունը:

\*\*\*

Սույն թվականի նոյեմբերի 27-ին ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտը հյուրըն-

կալել էր Վանաձորի Հ. Թումանյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի ուսանողներին:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկավ ինստիտուտի տնօրեն Վ. Կատվայանը, ներկայացրեց ինստիտուտի անցած ուղին, ձեռքբերումները, հեռանկարային ծրագրերը:

Ելույթներով հանդես եկան և բաժինների գործունեությունը ներկայացրին ինստիտուտի ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանության բաժնի վարիչ Վ. Համբարձումյանը, բառարանագրության բաժնի վարիչ Ա. Գալստյանը:

Ինստիտուտի աշխատակից Ս. Սիրունյանն անդրադարձավ հայոց լեզվի պատմության բաժնի աշխատանքներին: Ուսանողների հետ հետաքրքիր քննարկում ծավալեց արևմտահայերենի բաժնի աշխատա-

կից Ռ. Թոխմախյանը: Մ. Սարգսյանը ներկայացրեց «Ընդհանուր և հայ լեզվաբանություն» մագիստրոսական կրթական ծրագիրը, ինչպես նաև ուսանողներին առաջարկեց միանալ ինստիտուտին կից գործող Լեզվի երիտասարդ պաշտպանների խորհրդի աշխատանքներին և ձեռք բերել կամավորական աշխատանքի առաջին փորձառությունը:

Ամփոփելով ելույթները՝ ինստիտուտի տնօրենն առաջարկեց պարբերական դարձնել նմանատիպ հանդիպումները և համագործակցությունը: Վանաձորի Հ. Թումանյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարանի ուսանողներն ինստիտուտից հեռացան նվերներով. տնօրենն ուսանողներին նվիրեց գրքեր՝ ինստիտուտի վերջին հրատարակություններից: